

1. בעבודה זו בחרתי להתייחס לפער בין ה"מזרחים" ל"אשכנזים" בדגש על מאבק "הפנתרים השחורים". המדובר בתנועה שהוקמה ע"י צעירים, שהם דור שני לעולי מדינות ערב, בשנת 1971.

התנועה קמה על מנת למחות על הקיפוח והאפליה של המזרחים וכן במטרה להעלות את הנושא לתודעה הציבורית ולהביא לשיפור איכות חייהם של המזרחים. בין חברי התנועה היו: ראובן אברגיל, ציארלי ביטון, סעדיה מרציאנו, רוני הורביץ, מאיר לוי, כוכבי שמש, אלי אביכזר, יצחק גיקי דיין ובראשה עמד שלום כהן.

מטרתה ההתחלתית של המפלגה, לעורר מודעות ציבורית לבעיה, נתקלה במחסום עוד בראשיתה. חברי התנועה שרצו לתלות שלטים של המפלגה, נעצרו על ידי בלשי משטרה. כמו כן, כאשר הם רצו לממש את זכותם הדמוקרטית להפגין, הם סורבו בטענה שיש להם עבר פלילי וחלקם אף נעצרו כדי למנוע את התקיימות ההפגנה. מדובר בהפרה בוטה של חוק יסוד כבוד האדם וחירותו¹ ובזכות לחופש הביטוי הנגזרת ממנה². למרות האיסור להפגין, קוימו הפגנות ללא רישיון שהביאו להתפרעויות, לאחר ששוטרים הגיעו לפזר את ההפגנה, שכללו מעצרים ואף פצועים.

חברי התנועה כאמור, רצו להביא לשיפור איכות חייהם של העולים ממדינות ערב, אשר שוכנו במעברות עם עלייתם ארצה, סבלו מעוני מחפיר וכתוצאה מכך מהיעדר השכלה, עבודות בשכר זעום ורמת חיים נמוכה³. חברי התנועה האמינו שאחת הדרכים לפתור את מצוקת המזרחים היא באמצעות העברת תקציבים לשכבות החלשות האלו שיישעו בדיור וחינוך. לצורך כך, חברי התנועה אף נגשו עם ראש הממשלה בשנת 1971, הגב' גולדה מאיר. למרבה הצער, הפגישה לא התנהלה ברוח טובה ולוותה בחילופי דברים קשים בין ראש הממשלה לחברי התנועה. לאחר מכן הגיבה גולדה מאיר על פגישתה עם התנועה ודבריה הוצאו מהקשרם כשאמרה את המשפט: "הם לא נחמדים" ובעצם התכוונה ספציפית למפגינים אשר השליכו בקבוקי תבערה ונהגו באלימות. לאור האמור, לא התקיימו פגישות נוספות של התנועה עם ראש הממשלה ורצונם של הפנתרים השחורים לקדם חקיקה שתטיב עם המזרחים, לא התקדמה. כתוצאה מכך, התקיימה הפגנה אלימה ביותר בכיכר ציון בירושלים, שהביאה לתוצאות הרות אסון במספר העצורים והפצועים. לאחר הפגנה זו, הממשלה נעתרה להתייחס למחאתם של הפנתרים השחורים והקימה ועדה ציבורית שתמצא פתרון למצוקה של המזרחים. הועדה בדקה והגיעה למסקנה שיש להגדיל את תקציב המשרדים המטפלים בעניינים החברתיים. אולם, ועדה זו לא פעלה זמן רב עקב מלחמת יום הכיפורים שהתרחשה באותה תקופה וגרמה למתן עדיפות בתקציבים לענייני ביטחון.

¹ חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו

² בג"ץ 73/53 חברת קול העם בע"מ נ' שר הפנים, פ"ד ז 871 (16.10.1953)

³ סמי שלום שטרית "המאבק המזרחי בישראל – בין דיכוי לשחרור, בין הזדהות לאלטרנטיבה" (2004)

התנועה ניסתה להיכנס בשערי הפוליטיקה והתמודדה בבחירות של שנת 1973, אך לא עברה את אחוז החסימה ולפיכך חברי התנועה התפזרו וחלקם אף ניסו להצטרף למפלגות אחרות.

המאבק נתקל בהתעלמות חברתית במשך כל התקופות. בתקופה בה פעלו הפנתרים השחורים, חלק מהמזרחים אף התכחשו לזה שהתנועה מייצגת אותם ושרים מהאופוזיציה טענו שאינם חיים בעוני המחפיר המוצג על ידי התנועה וכי תנועה זו אינה מייצגת את כולם⁴. גם גולדה מאיר עצמה, בישיבת הממשלה שנערכה לאחר הפגישה שהיא קיימה עם חברי התנועה, טענה שהתקשורת מסלפת ומנפחת את מאבק הפנתרים השחורים וכן פסלה טענות שנטענו בדבר ההתנהגות האלימה של השוטרים כלפי המפגינים במחאות השונות. תנועת הפנתרים השחורים, יחד עם אוכלוסיית המזרחים שהיא ייצגה, פעמים רבות נתפסה כעבריינים ואלימים ולכן לא התייחסו ברצינות הדרושה למחאתם. לאחר ההפגנות האלימות שהתרחשו והתערבות המשטרה בהן, תקבלו מכתבים רבים בלשכת שר המשטרה – חלקם גינו בתוקף את התייחסותה של המשטרה בצורה אלימה כלפי המפגינים ותמכו בפנתרים השחורים וחלקם התנגדו למחאה ולאופיה האלים וחיקו את ידה של המשטרה בפעילותה בהפגנות. כאמור, הדעות בחברה היו ונותרו חלוקות בעניין.

גם כיום, בחברה שלנו, מזרחים רבים טוענים לאפליה ולקיפוח כלפיהם ועדיין הממשלה ומוסדות המדינה בוחרים להעלים עין ולא מכירים בכך שקיימת בעיה של קיפוח ואפליה⁵. גם בימים אלו, ישנם מזרחים רבים אשר מתגוררים בפריפריה, עובדים בעבודות פשוטות בשכר זעום, חלק גדול מהנוער המזרחי לא יכול לממן לעצמו לימודים אקדמאיים ולכן אינם משכילים. אמנם כיום תופעה זו פחות בולטת מבעבר ואין ספק שקיימים אקדמאים רבים מעדות המזרח, העובדים בתפקידי מפתח בשוק, אך תופעה זו עדיין קיימת, בעיקר באזורי הפריפריה.

אחת הבעיות העיקריות של המזרחים היא הקושי לקבל שירותים משפטיים, עקב העובדה שהם מתגוררים בפריפריה, בהם אין עו"ד רבים, בעלי בעיות כלכליות וכי קיים מחסום בשפה לאנשים המבוגרים מעדות המזרח שאינם שולטים ביד רמה בשפה העברית⁶.

כיום, תנועת ש"ס מתייחסת לקיפוח של עדות המזרח ויו"ר המפלגה, מר אריה דרעי, אף נפגש בשנת 2015 (לקראת הבחירות שהתקיימו באותה השנה) עם אחד מחברי תנועת הפנתרים השחורים, צ'ארלי ביטון. צ'ארלי ביטון ושותפיו תמכו בש"ס ושאלו לקדם יחד את הנושא החברתי של הקיפוח העדתי. עקב כך ועקב המצע של ש"ס לבחירות באותה שנה, שהתייחס בין היתר לעדות המזרח, (קמפיין ה"שקופים") מזרחים רבים חשו הזדהות עם המפלגה ותמכו בה בבחירות בתקווה לעתיד טוב יותר עבורם.

2. בשאלה השניה בחרתי לדון במאמר של אברהם דורון, "האני כאחר"⁷. עוד בראשית המאמר מציין המחבר כי ישנה תפיסה שהעניים נתפסים כאנשים שונים מאיתנו ושהעניים מוגדרים לפי מצב חברתי, עדה ומגדר. כך גם במאבק הפנתרים השחורים, המזרחים ברובם היו אנשים עניים וממעמד סוציאקונומי נמוך. המזרחים אופיינו בסטריאוטיפ של אנשים שכשלו בהתנהלותם

⁴ ארכיון המדינה – הפנתרים השחורים

⁵ סמי שלום שטרית "המאבק המזרחי בישראל – בין דיכוי לשחרור, בין הזדהות לאלטרנטיבה" (2004).

⁶ יובל אלבשן "נגישות האוכלוסיות המוחלשות בישראל למשפט", עלי משפט ג (2003)

⁷ אברהם דורון, "האני כ'אחר': עוני בישראל בשנות האלפיים", בטחון סוציאלי, 77, 9-28 (2008)

האישית, בדיוק כפי שהמחבר מציין במאמר לגבי העניינים. כמו כן, הראיה הנפרדת בין האשכנזים למזרחים מדגישה את הפערים החברתיים והפוליטיים לגבי השוני בין שתי האוכלוסיות.

לפי המאמר, השאלה העיקרית היא בהגדרה מי הם אותם עניינים. מצויין כי לרוב ניתן להגדיר יותר בקלות את העניינים על בסיס לאום, מוצא, רקע גיאוגרפי וכו'. כך גם במאבק הפנתרים השחורים המאבק היה של כל העניינים ממוצא מזרחי, שהוריהם עלו ממדינות צפון אפריקה כגון: מרוקו, עירק, תימן וכו'. על פי המאמר השוני של העניינים בעיקר ניכר ביחס כלפיהם, בסטיגמות המלוות אותם, בדימויים המודבקים להם ובדחיקתם לשולי החברה. כך לטענתם של הפנתרים השחורים הודבקו להם סטיגמות ודימויים של אנשים בורים, לא מתורבתים ועבריינים. כמו כן, גם ההבדל בין הביטויים של ה"מזרחים" ל"אשכנזים" תרמו ביצירת הפער בין שתי האוכלוסיות. במאמר מצויין שגם הגופים הממשלתיים השונים מתייחסים לעניינים באותו שוני. כך גם משטרת ישראל התייחסה באופן שונה לפנתרים השחורים ולתומכיהם שרצו להפגין למען מטרתם ואסרו עליהם להפגין ולתלות פלקטים ואף עצרו את חלקם.

השימוש בסטריאוטיפים היה קיים בעבר וקיים גם כיום בהווה והוא מהווה קיפוח ואפליה, בדיוק כפי שטענו הפנתרים השחורים וטוענים כיום מפלגת ש"ס לקיפוח ואפליה עדתיים.

על פי המאמר קיימות מספר אסטרטגיות בניסיון לפתור את בעיית העניינים, כגון: השקעה בחינוך, פתרון סוציאלי אישי ותוכניות רווחה שונות, אך מניסיון העבר תוכניות אלו אינן יעילות במיוחד. כך בדיוק היה כאשר תנועת הפנתרים השחורים פעלה והפגינה למען זכויות המזרחים שהיו בתחתית הסולם החברתי. לאחר שהופעל לחץ, הוקמה ועדה ציבורית מיוחדת שבדקה ומצאה שיש להגדיל את התקציבים למשרדים המטפלים בעניינים חברתיים, כמו משרד הרווחה. אך כאמור, שנתיים לאחר מכן הגדלת התקציבים הופסקה עקב בעיות ביטחוניות והגדלת התקציב הביטחוני ואכן לא ניכר שינוי רב או פתרון לבעיה אותה העלו הפנתרים השחורים והגדלת התקציבים למשך שנתיים לא הועילה. ייתכן, כי לו היו מתמידים בכך לאורך שנים, היה ניתן לפתור את הבעיה, לפחות בחלקה, בטווח הארוך.

לשיטתו של כותב המאמר, עצם הבעיה נעוצה ביחס השונה כלפי העניינים והגדרתם כאחרים/שונים וכי לא ימצא פתרון אמיתי לבעיה כל עוד הגישה של החברה כלפי אנשים עניים לא תשתנה. דרוש שינוי בהתייחסות החברתית והפוליטית כלפי האוכלוסיות החלשות, כלומר דרוש שינוי בתפיסה החברתית את המזרחים כאנשים שונים, עבריינים, מעין "נגע" בחברה הישראלית, ובהפסקת האפליה העדתית ואולי אז תהיה אפשרות אמיתית להפסיק את הקיפוח בין האשכנזים למזרחים וניתן יהיה לעזור לעניים מהאוכלוסייה המזרחית ולהשוות את מעמדם למעמד שאר האזרחים במדינה.

3. עמדתי ביחס לנושא שבחירתי שנויה במחלוקת.

מצד אחד, אני מאמינה בזכות לשוויון הנגזרת מחוק יסוד כבוד האדם וחירותו⁸, אשר מגדירה כי כל בני האדם שווים ויש להתייחס אליהם בצורה שווה. כלומר, אין לתעדף אוכלוסיה אחת על פני

⁸ חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו

אוכלוסיה אחרת ועל המדינה ומוסדותיה להשקיע בצורה זהה את משאביה עבור כל האוכלוסיות החלשות, ללא הבדל בין העדות, הדתות והמוצא. כלומר, אין לתת העדפה לאוכלוסיית יוצאי מדינות צפון אפריקה, רק מעצם היותם כאלו. שהרי, גם עולי ברית המועצות וחבר העמים הגיעו ארצה עם משפחותיהם ונתקלו בקשיים ככל העולים החדשים והיו צריכים להתחיל את חייהם מחדש במדינה זרה, עם שפה זרה ותרבות שונה. אם כך, מדוע סברו הפנתרים השחורים שיש לתת עדיפות לאוכלוסיה ממנה הגיעו וטענו לקיפוח? שהרי עולי ברית המועצות מעולם לא טענו לקיפוח מסוג זה ולא מחו בתוקף על כך וודאי שלא בצורה אלימה.

מצד שני, במדינה מתוקנת בה ישנם אנשים המגיעים מרקע שונה – קיימת מדיניות של העדפה מתקנת כלפי אוכלוסיות חלשות יותר, שיש לחזק אותן ולתת להן עדיפות הן בפן הכלכלי והן בפן החברתי. דוגמא בולטת להעדפה מתקנת ניתן לראות באוכלוסיה החרדית, הדרוזית, במגזר הערבי, אצל יוצאי אתיופיה ואף בקרב נשים⁹ – מדובר באוכלוסיות אשר מגיעות מרקע סוציאקונומי נמוך יותר ועם קשיים רבים. לכן, המדינה מתעדת אוכלוסיות אלו מבחינת קצבאות הניתנות להם, מלגות לשכר לימוד ואף משרות ייעודיות המיועדות רק לאוכלוסיות אלו, בשירות המדינה.

מאבקם של הפנתרים השחורים, כנראה ניסה להביא את האוכלוסיה המזרחית לנקודה בה גם המזרחים יזכו להעדפה מתקנת עקב הקיפוח ממנו סבלו כשהוריהם עלו ארצה. ייתכן ומדובר במאבק לגיטימי, אך כאמור דעתי חלוקה בנושא ועל כן הוצגו עמדות לכאן ולכאן.

---

⁹ בג"ץ 453/94 שדולת הנשים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד מח(5) 501

בביליוגרפיה:

- חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו
- בג"ץ 73/53 חברת קול העם בע"מ נ' שר הפנים, פ"ד ז 871 (16.10.1953)
- סמי שלום שטרית "המאבק המזרחי בישראל – בין דיכוי לשחרור, בין הזדהות לאלטרנטיבה" (2004)
- אתר ארכיון המדינה – עמוד אודות הפנתרים השחורים
- סמי שלום שטרית "המאבק המזרחי בישראל – בין דיכוי לשחרור, בין הזדהות לאלטרנטיבה" (2004).
- יובל אלבשן "נגישות האוכלוסיות המוחלשות בישראל למשפט", עלי משפט ג (2003)
- אברהם דורון, "האני כ'אחר': עוני בישראל בשנות האלפיים", בטחון סוציאלי, 77, 9-28 (2008)
- בג"ץ 453/94 טדולת הנשים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד מח(5) 501

מבית הספר לרפואה
בביליוגרפיה